

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşu ve Seçim Gözlem Grubu Örneği: “Oy ve Ötesi”

İşıl Zeynep Turkan İpek, Yeditepe Üniversitesi İktisadi, İdari Bilimler Fakültesi, Fransızca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: isil.turkan@yeditepe.edu.tr

Tevfik Karpuzcu, Yeditepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fransızca Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: tevfikkarpuzcu92@hotmail.com

Özet

Demokratik devletlerin vazgeçilmez unsurlarından olan sivil toplum örgütleri, günümüzde demokratik işleyişin kontrolünde de önemli rol oynamaktadır. Siyasi seçimlerin adil, hukuki, hakkaniyetli ve demokratik kurallara uygun işlemesi için sivil toplum inisiyatif almış ve yeni örgütsel yapılar meydana getirmiştir. Örneklerini dünyanın farklı yerlerinde de görebileceğimiz bu sivil toplum örgütleri başarılı seçim süreçleri geçirilmesine katkı sağlamıştır. Türkiye’de ise ilk kez 2014 yerel seçimlerinde ‘Oy ve Ötesi’ adıyla bir araya gelmiş sivil toplum gönüllüleri, ülkedeki seçimlerinin işleyişini tarafsız olarak denetlemişlerdir. Nitekim 2015 genel seçimlerinde de Türkiye’de tüm siyasi partilerin referans olarak gösterdikleri bir sivil toplum örgütü olmuştur. Bu çalışma, Türkiye’deki seçimleri gözlemleyen ‘Oy ve Ötesi’nin yapısı, işleyişi ve ortaya çıkışını incelemeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda ‘Oy ve Ötesinin’ Türkiye’deki siyasi seçimlere yaptığı katkı da işlenecektir. Çalışmada sivil toplum örgütlerinin işleyişleri ve amaçlarını ortaya koyan birincil kaynaklardan ve Oy ve Ötesi’nin koordinasyon ekibiyle yapılmış olan görüşmeden yararlanılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Oy ve Ötesi, sivil toplum, seçim gözlemi, Türkiye, seçimler.

Election Monitoring Organizations a Turkish Case: Vote and Beyond

Abstract

Non-governmental organizations play a significant role for the consolidation of democracy. In order to organize fair and legal political elections, the civil society has to be taken into account and has to create new organizational types. Several non-governmental domestic election-monitoring organizations all over the world have been contributed to operate fair and successful election process. First time, in Turkey, civil volunteers have been gathered during the local elections of 2014, under the name of “Vote and Beyond” and have been started to observe the elections as a non-partisan organization. Hence, they become a domestic election monitoring organization in 2015, referred by all political parties. This article studies the structure and function of Vote and Beyond as the only example of domestic election monitoring organization

from Turkey. On the other hand, we aim to analyze its impact on Turkish elections and democratization process. The findings will be discussed, referring to the literature on non-governmental organizations and to the interview conducted by executive members of "Vote and Beyond".

Keywords: Civil society, domestic monitoring, Turkey, Vote and Beyond, elections.

Giriş

Sivil toplum ve örgütlenmeye dair çalışmalar demokratik gelişim süreçlerine yaptıkları katkılar çerçevesinde incelenmektedir. Seçim gözlem grupları, sivil toplum yapılanması içerisinde yeni oluşmaya başlamış ve seçimlerden adil ve başarılı sonuçlar alınması için çalışan sivil yapılanmalar olarak öne çıkmaktadırlar. Türkiye’de bu yapılanma şekilde örgütlenen ilk sivil toplum örgütü Oy ve Ötesi’dir. Türkiye’de yerel seçim gözlem grubu olarak örgütlenmiş ilk ve tek sivil toplum örgütü olmasının yanı sıra 2014 yılından bu yana gerçekleşen yerel ve genel seçimlerde çok sayıda gönüllüyü harekete geçirebilmesi, Oy ve Ötesi Derneği’nin çalışmalarının önemini gözler önüne sermektedir. Bu sebeple, seçim gözlemi ve adil oy sayımı çalışmaları yapan Oy ve Ötesi Derneği’nin yapısı, çalışmaları ve Türkiye’de sivil toplumun gelişimine olan katkısı bu makalenin temel çerçevesini oluşturmaktadır. Bu makale metodolojik olarak, Türkiye’deki sivil toplum kavramı ve sivil toplumun gelişimi üzerine eser taramasından yararlanmakta ve Oy ve Ötesi Derneği’nin yapısı ve çalışmalarını daha yakından tanımak için derneğin saymanı ve koordinasyon ekibi üyeleri ile Ocak 2016’da gerçekleştirilmiş yüz yüze derinlemesine görüşme verilerine dayanmaktadır.

Siyasal sistem, demokrasi ve toplum üzerine düşünce ileri süren bilim insanları ve düşünürler, kendi düşünce biçimleri ve içinde buldukları tarihi, siyasi ve toplumsal durum çerçevesinde sivil toplum ve sivil toplumun örgütlenme biçimleri üzerine fikirler ileri sürmüş ve kavramlar geliştirmişlerdir. Sivil toplum üzerine geliştirilmiş teorik yaklaşımlar, ampirik verilerin eklenmesi, küreselleşmenin ve liberal dünya görüşünün gelişiminin de etkisiyle 20.yy’in sonlarından itibaren bu araştırma alanının gelişmesini sağlamıştır.

Bireylerin yurttaşlık ve demokrasi bilinci geliştirmesi, halkın kendisi ile ilgili konuları tartışması ve bunların çözümüne katkı sağlaması gerekliliğinin altını çizen *Amerika’da Demokrasi* eserinin yazarı Fransız Alexis de Tocqueville’dir. Tocqueville’in 17. Yüzyıl Amerika ve Avrupa’nın toplumsal yapısının karşılaştırması üzerine kurduğu eseri sivil toplum konusuna en önemli katkılardan birini yapmış ve güncelliğini bugün de korumaktadır. Demokrasinin sosyal bağların güçlendirilmesiyle içselleştirilmesi ve bireyin içinde bulunduğu yaşam biçimini sorgulamaya başlaması Tocqueville’in deyimiyile ara kurumların

geliştirilmesiyle sağlanabilir. Ara kurumlar ve sivil toplumdaki örgütlenme ve özgürleşme, devletin merkezi otoritesini ve çoğunluğun despotizmini dengelemeyi amaçlamaktadır (Tocqueville, 1835). John Keane güncel yaklaşımında, demokrasilerde sivil toplumun ve devletin vazgeçilmez olduğunu ve bu iki sistemin ayrı fakat yakın; farklı fakat bağımlı özellikleri sebebiyle iktidar sisteminin iç eklenmeleri olduğunu öne sürmektedir. Sivil toplum ve devlet alanı, halkın izlenmesi, uyuşma ve anlaşması konularında ortak bağlılık geliştirmektedir. Aynı zamanda sivil toplumun desteklenmesi, vatandaşların ve politika yapanların çoğulculuğu savunma görevi olarak öne çıkmakta ve iktidarın tehlikeli bir biçimde tek elde birikiminin önünde bir bariyer oluşturmaktadır (Keane, 2010).

Sivil örgütlenmeye yönelik düşüncelerin yanı sıra kamusal alanın, kamu meselelerinin ve kolektif toplumsal çıkarların tartışıldığı bir alan olarak ortaya çıkması da sivil toplumun gelişimine katkı sağlamıştır. Jürgen Habermas'a göre kamusal alanda yurttaşlar ortak sorunlarına dair fikirlerini tartışırlar ve bu tartışma alanı iletişim sayesinde devlet ve toplum arasında özerk bir alan yaratır (Habermas, 2008). Dolayısıyla "sivil toplum, doğrudan devlet tarafından düzenlenmeyen, kendi dinamiğini oluşturan toplumsal ilişkiler alanı" olarak ele alınmaktadır (Doğan, 2013). Dolayısıyla, sivil toplumun kamusal alanı besleyen ve vatandaşlar arasında farklı konuların ve fikirlerin tartışıldığı, siyasetçinin seçim zamanı dışında da vatandaşlar ile buluşabildiği bir alan oluşturma etkisi yadsınamaz. Devlet, vatandaş, sivil toplum, kamusal alan aracılığı ile etkileşim içine girerek kamusal sorunların çözümünde istikrar, değişim ve ortak yarar konularında denge sağlamaktadırlar (Castells, 2008). Bu kendi dinamiği olan, devletten özerk, gönüllülük esasına dayalı, ortak yararı temel alan sivil örgütlenme biçimi Robert Putnam'ın öne sürdüğü gibi bir sosyal sermaye oluşturur (Lean, 2007). Sivil toplum kuruluşları sadece demokratikleşmeye katkı vermekle kalmayıp aynı zamanda toplumda benzer düşüncelere sahip ve yenilenme istekleri etrafında toplanan ortaklar ve sosyal ağlar yaratmaktadır (Doğan, 2013). Küreselleşme, küresel sosyal ağların gelişimi ve ulusal siyasal sistemlerin küresel sorunlara çözüm bulamıyor oluşu, küresel sivil toplum kavramının yükselmesine neden olmuştur (Castells, 2008). Sivil örgütlenmenin önemi bir taraftan yerel demokratik gelişimin sağlanması konusunda diğer taraftan ise global ölçekte gelişen yönetim sorunlarının çözümü konusunda öne çıkmaktadır.

Sivil toplum alanındaki teorik çerçevenin temelleri birkaç yüzyıl geriye gitse de kavramın ve pratiğinin Türkiye'de gelişimi ancak 90'lar sonrasını bulmuştur. T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın internet sitesindeki verilere göre Türkiye'deki faal dernek sayısı 109.117'dir. Dernek üye sayılarının Türkiye

nüfusuna oranına dair istatistiğe bakıldığında ise durumun çarpıcılığı gözler önüne serilmektedir: dernek üyesi olan vatandaş sayısı 9.984.651, dernek üyesi olmayanların toplam nüfusa oranı ise %86,98'dir. Yine üyeler arasında erkek dernek üye sayısı %10, 51 iken, kadın üye sayısı %2,51'dir. Bu verilere göre Türkiye genelinde dernek üyesi olanların toplam nüfusa oranı ancak %13'tür.¹

Güncel veriler, Türkiye'de sivil topluma katılımın, dolayısıyla yurttaşlık bilincinin gelişiminin başında olduğunu ve özellikle siyasi karar alma süreçlerine katılımı sadece oy vermenin temel işlevler arasında ön plana çıktığını göstermektedir. Demokrasinin gelişimi için olmazsa olmazlar arasında kabul edilen sivil toplumun gelişimine katkı sağlayan yeni derneklerin ortaya çıkışı ise Türkiye açısından umut vericidir.

Sivil Toplum Kavramsal Yaklaşım ve Türkiye'de Sivil Toplum

Sivil toplum sosyal bilimlerdeki diğer kavramlar gibi farklı tanımlamaları yapılan ve tanımlamayı yapanların bakış açılarına göre farklılık gösteren bir olgudur. Sivil topluma getirilen bu farklı tanımlamalar, sivil toplumun devletler ve farklılık gösteren siyasi kültürler bazında yorumlanışını zorlaştırmaktadır. Zira her bir tanımlama kendi içinde farklı bir teorik altyapı barındırmakta ve farklı devletlere göre sivil toplumun varlığı tartışmalı bir hal almaktadır. Bu durumda ya karşılaştırmalı bir analiz yapılmalı ya da bir tanım veya tanımlar manzumesi kabul edilip tartışmalar bunlar üzerinden gerçekleştirilmelidir. Sivil toplumun taşınması gereken özelliklerin ne olduğu sorusuna verilen cevaplar neticesinde bir tanımlama, yerinde olacaktır.

Sivil toplum aile ile devlet arasında konumlanan, ikisi ile de ilişkili, kendine bu iki alandan farklı bir ortak çıkar alanı yaratmış, iktidarı ele geçirme amacı taşımayan bir alanı temsil eder (Aslan, 2010). Sivil toplumun iktidarı ele geçirme amacı taşıması, onun politik alanın dışında kabul edilmesine sebep olsa da politik taleplerde bulunabilen bir mecra olarak bu alandan soyutlanması beklenemez. Genelde birbirine yakın sınıf ve grupları bir araya getiren sivil toplum, sadece bu özelliğiyle bile politik alanda kendine yer bulabilir.

"Sivil toplum en genel anlamıyla gönüllü, kendi kendini yaratan, kendi ayakları üzerinde duran, hukuksal bir düzenle ya da bir ortak değerler kümesiyle sınırlı, devletten özerk, örgütlü toplumsal yaşam olarak tanımlanmaktadır" (Müller, 2006). Tanımlamada belirtilen gönüllü ve kendi kendini yaratan olma durumu 'ayakları üzerinde durma' özelliğini bir sonuç olarak ortaya çıkarır. Devletten özerk oluşu onu kamu kurumlarından farklılaştırır. Aynı zamanda bu özerklik birey ile devlet arasında müzakere yapmasına olanak tanır. Bu nedenle "yönetişim için zorunlu kuruluşlar" olarak adlandırılması konumlandığı yeri

belirlemek açısından yerindedir. Bu işlevi yerine getirebilmesi için gerekli olan ön koşul yani özerklik sağlanamazsa, örgütler devletin aygıtları olmaktan öteye geçemezler. Bu durumda birey ile devlet arasında kopukluk meydana gelir ve sivil toplumdan beklenen demokratik süreçlere katkı gerçekleşemez. Örneğin sivil toplum örgütlerinden kabul edilen işçi sendikalarının, devletten işçiler adına hak talebinde bulunması beklenir. Ancak özerk bir yapıya sahip olmayan işçi sendikası, bu hak talebinde bulunurken; işçilerin haklarını korumak yerine devlet politikasına veya sermayedara yakın bir tavır sergilerse, sivil toplum örgütü olma özelliğini kaybetmiş olur.

Çoğunlukla homojen bir yapıya sahip toplumlarda sivil toplumun var olabilmesi mümkün değildir. Sivil toplumun ortaya çıkabilmesi için toplumsal kırılmaların ve farklılıkların olması gerekir. Bu farklılıkların olduğu yerde muktedirden hak talebinde bulunma ihtiyacı doğar. Zira farklı grupların ve sınıfların tam anlamıyla temsiliyeti ve taleplerinin yönetimi elinde tutana iletilmesi, ancak birey ile devlet arasında müzakere işlevi gören sivil toplumun var oluşuyla mümkündür. Ayrıca "sivil toplum içindeki örgütler, ne kadar çok ve çeşitli iseler merkezi bir güç tarafından yutulma olasılıkları o derece azalır" (Aslan, 2010). Çünkü çok farklı grupların ve sınıfların muktedir tarafından tahakküm altına alınabilmesi çok daha zordur. Bu noktada örgüt içi çoğulculuk ve sivil toplumun var olabilmesi için demokratik bir devlet yapısının ön koşul olduğu gerçeği ortaya çıkar.

Sivil toplumun gelişimi, devlet ile birey arasındaki müzakereci konumu itibarıyla içinde bulunduğu koşullarla doğrudan bağlantılıdır. Bu koşullar içinde, bulunduğu devletin ve uluslararası düzenin durumuyla; yani konjonktüre göre farklılık gösterebilir. Sivil toplumun "ulusal güvenliğin tehlikede olmadığı, özerk örgütlerin varlığı ve yaygınlığının devlet meşruiyetine ve otoritesine bir tehdit oluşturmadığı zamanlarda geliştiği iddia edilmektedir" (Sariolghalam, 1999). Bu görüşü Türkiye bağlamında incelediğimizde doğrulayıcı nitelikte sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Ülkede terör tehdidinin azaldığı ve iktidarların otoritesine bir tehdit oluşmadığı zamanlarda sivil toplumun yükselişe geçtiğini fark etmekteyiz. Yine dış politikanın, iç politika üzerindeki belirleyiciliği noktasında da uluslararası konjonktürün etkili olduğunu söyleyebiliriz. Zira sivil toplum Batı ile ilişkilerin yükseldiği dönemlerde kendine daha özgür bir alan yaratabilmiştir (Keyman, 2006: 37).

Sivil toplum kuruluşları bir anlamda içinde örgütlendikleri toplumun yansımasıdır. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının toplamı, ülkelerin siyasi ve toplumsal yapıları hakkında bilgiler verebilir. Yani devlet ile birey arasına konumlanmış sivil toplum her ikisinden de kaçınılmaz olarak izler taşır ve bu müzakereci kimliğini doğrular niteliktedir. "Türkiye'deki STK'lar sınıf dengesini yansıtan... aralarında

uçurum bulunan ikili yapıya sahiptir. Bir kısmı hem finansal hem de mantıksal bakımdan Batılı örneklerinden çok uzaktır” (Talas, 2011).

Sivil toplumun tam manasıyla oluşabilmesi ve işleyebilmesi için gerekli ekonomik şartlar da göz önüne alınmalıdır. Zaten serbest piyasa ekonomisinin gelişiminin, liberal demokrasinin gelişimiyle pozitif bir korelasyon içinde olduğu (Dahl, 2001) tezi de; denklemin yanına ‘sivil toplumun gelişimi’ sabitini eklememizi kolaylaştırır. Hukukun üstünlüğü esasına göre işleyen bir demokrasi, piyasa ekonomisinin koşullarını büyük oranda sağlamıştır. Dolayısıyla sivil toplum ve serbest piyasa ekonomisinin gelişiminin aynı seyirde olduğu, bu duruma karşı örnekler bulunsa dahi, iddia edilebilir. Aynı doğrultuda çoğulculuğun sağlanması sivil toplumun nefes aldığı bir ortamın yaratılmasında etkili bir kavramdır. Bu nefes alınan ortamın yaratılmasından sonra sivil toplum demokratik süreçlere katkıda bulunabilir. Hatta Alexis de Tocqueville’e göre demokrasinin aksayan yanlarını düzelterek güç sivil toplumdur (Tocqueville, 1835).

Türkiye’de batılı anlamda sivil toplumun ortaya çıkış süreci 1961 anayasasının sağladığı nispeten özgür ortamla mümkün olabilmıştır. Ancak ilk ortaya çıkışı daha çok sol değerler üzerinden yaratılan hareketliliğin izlerini taşımaktadır. Bu sadece Türkiye’de değil, dünyanın farklı noktalarında da aynı izleri taşımaktadır. 1980’li yılların sonlarına geldiğimizde sosyalist bloğun zayıflamasının da etkisiyle, sivil toplum farklı bir hal almaya başlamıştır.

Bu yıllarda gelişmekte olan sivil toplum içindeki... toplumsal hareketler devrim yerine yapısal reformları,... , mücadele yerine... doğrudan katılımcı mekanizmaları kullanan birlikler oluşturmayı hedeflemekteydi. Böylece sivil toplumun... toplumsal sorunların çözümünde... önceki sert üslup yerini toplumsal uzlaşmaya önem veren bir tutuma bırakmış olacaktı. (Aslan, 2010).

1990’lı yılların başına geldiğimizde küreselleşmenin ve Türkiye’de serbest piyasa ekonomisinin güçlenmeye başlamasının etkisiyle, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşlarının ciddi değişimler geçirmiş olduğu ve gelişmeye başladığı fark edilmektedir. 1980 öncesindeki siyaseti dönüştürme iddiasında ve isteğinde olan sivil toplum kuruluşlarının yerini, siyasete daha özel konular üzerinden etki etme iddiasında olan kuruluşlar almıştır (Çaha, 1997: 48). Sendikal faaliyetler üzerinden yürüyen sivil toplum zayıflamış; insan hakları, çevre sorunları, kadın hakları gibi konularda çalışan kuruluşlar öne çıkmaya başlamıştır. Böylece siyaset üzerinde dönüştürücü olmayan bu kuruluşların, devlet tarafından meşruiyet sorunu olan yapılar olarak algılanma durumu ortadan kalkmıştır. Sivil toplumun Türkiye’deki gelişimi bu süreç ile hızlanmıştır. Tüm bunların yanında, Türkiye’nin Avrupa Birliği adaylığına kabul edildiği 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi önemli bir dönüm noktası olarak göze çarpmaktadır. Avrupa Birliği’nin

bu kararı Türkiye'deki demokratikleşme sürecinin hızlanması ve sivil toplumun da aynı dinamikte ilerlemesini sağlamıştır. Kısacası Türkiye demokrasisinin kuvvetlenmesi, sivil toplum kuruluşlarının güçlenmesi ile aynı yıllara tekabül eder. Bu ikili kuvvetlenme, zincirleme bir etkileşim sonucunda ortaya çıkmakta ve tarihsel tutarlılık göstermektedir.

Türkiye'de devlet-sivil toplum ilişkisinin demokratikleşme sürecindeki yerini inceleyebilmek için iki ana kırılma üzerinde durmak gerekmektedir. "Birincisi, güçlü devlet-zayıf toplum yapılanması ve bu yapı içerisinde ordunun belirleyici rolü, ikicisi, demokratik sivil toplumu oluşturacak koşulların geçerli olup, olmadığıdır" (Tosun, 2001). Birinci nokta, aslında Türk devlet yapısının bir geleneği olan yeniliklerin yukarıdan aşağıya gelmesi ile ilgilidir. Sivil toplum ise halkın örgütlenmesini içerdiği için bunun tersten gerçekleşmesi sivil toplumun ruhuna uymamaktadır. Yani sivil toplum kendi kendini yaratmalıdır. Türk siyasi tarihinin önemli bir bölümünde asker elitinin bu görevi üstlenmiş olması, demokratik sürecin olağan akışında sıkıntılar meydana getirmiştir. Bu kontrol felsefesi Osmanlı Devleti'nden miras kalmıştır (Tosun, 2001). Ayrıca Ali Yaşar Sarıbay'a göre sivil toplum kavramı İslami politik söyleme zorlama bir şekilde yerleştirilmiştir. Sivil toplumun Müslüman toplumlarda gerçek anlamda var olabilmesi mümkün görünmemektedir. Bu tip bölünmelere olumlu bakılmaması da tabandan gelen bir sivil toplum anlayışının yerleşmesini zorlaştırmaktadır (Sarıbay, 2008).

Türkiye'de STK'lara katılımı batılı devletlerle karşılaştırıldığımızda ciddi derece düşük olduğunu görebiliriz. Bu gerçekte daha önce saydığımız koşulların etkili olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye nüfusuna oranla STK sayısı oldukça düşüktür: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'nın 2011 verilerine göre ülke genelinde ortalama her 780 kişiye bir STK düşmektedir. Ülkede gençlerin sivil topluma katılımı % 8 olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca halkın sadece % 9,7'si bir sivil toplum kuruluşuna üye ve %7,1'i gönüllülük yapmaktadır (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, 2011). Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında bir karşılaştırma yapıldığında aradaki uçurumu görme fırsatımız olmaktadır. Türkiye'de aktif sivil toplum kuruluşu sayısı 100.000 civarında iken, ABD'de bu sayı 1.500.000'a çıkmaktadır.² Demokratik sürece katkısı bu derece önem arz eden sivil toplumun, Türkiye'deki durumunu bu veriler sayesinde fark etmemiz mümkündür.

Seçim Gözlemi ve Seçim Gözleminin Tarihsel Gelişimi

Düzenli aralıklarla gerçekleşen seçimler, ülkelerde demokrasilerin işleyip işlemediğinin en büyük kanıtlarından biridir ve demokratik sürecin en temel yapı taşlarından biridir. Seçimler, vatandaşların en temel haklarını icra ederken; hakkaniyetli ve doğru bir şekilde gerçekleşmelidir. En temel haklardan olan

seçme ve seçilme hakkı; aynı zamanda en gözlemlenebilir haklardandır. Seçme ve seçilme hakkının doğru işlemediği durumda, demokrasinin işleyişi de tehlikeye girer. Bu nedenle seçimlerin olması gerektiği gibi; demokratik ve hukuki çerçevede gerçekleşmesi, herhangi bir hile veya hata olmaması için seçim sürecinin bir kısmını veya tamamını kapsayan raporlama ve gözlemleme seçim gözlemi denir. Seçim gözlemi uluslararası veya bölgesel örgütler tarafından yapıldığı gibi, ülkenin kendi vatandaşları tarafından da yapılabilir. Bu hem iktidarların meşruiyetinin teyit edilmesini hem de vatandaşların seçimlere olan güveninin artmasını sağlar. Seçim gözlemi genellikle demokratikleşmeye devam eden ülkelerde görülmektedir.

Dünyada ilk seçim gözlemi, 1857'de Moldovya ve Eflak'ta Avrupa'nın güçlü devletleri tarafından yapılmıştır. Modern anlamda ise Birleşmiş Milletler ve bölgesel örgütlerin 'kendi kendini yönetemeyen ülkelerde' gerçekleştirdiği seçim gözlemleri de önem arz eder (Kelley, 2008). Tabi ki bu gözlemler uluslararası seçim gözlemi klasmanında değerlendirilir. Uluslararası seçim gözlemi ciddi tartışmaları beraberinde getiren bir konudur. Devletlerin bir kısmı bunu egemenlik haklarına müdahale olarak değerlendirmiştir. Tartışmaların görünür hale gelmesi ise; 1988'de Birleşmiş Milletler'in 'ikiz kararlar' olarak anılan, 'Gerçek ve Düzenli Seçimlerin İlkeleri' ile 'Egemenlik ve İç İşlere Karışmama' kararlarıdır (Kelley, 2008). Bu kararlardan ikincisi ilkinin tepkilerini ve etkilerini hafifletmek için alınmış bir karardır. Zira devletlerin egemenlik haklarına müdahale olarak kabul ettikleri seçim gözlemi kararı, diğer karar ile garanti altına alınıyordu. Ayrıca 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanı olan George Bush, 'Seçim Desteği İçin Birleşmiş Milletler Özel Koordinatörlüğü' ve 'Gelişmekte Olan Demokrasilerde Seçim Gözlemi İçin Birleşmiş Milletler Seçim Komisyonunun' kurulması önerisinde bulunmuştu. Yani seçim gözleminin tartışılmaya başlandığı yıllar 1980'lerin sonları, 1990'ların başlarına rastlamaktadır.

Seçim gözlemi uluslararası veya bölgesel örgütler tarafından ya da ülke vatandaşlarının bağımsız inisiyatifleri tarafından gerçekleştirilebilir. Uluslararası gözlem veya bölgesel örgütler tarafından gerçekleştirilen gözlemin; ülkelerin kendi vatandaşları tarafından gerçekleştirilen gözleme, tarihsel olarak öncülük ettiğini fark etmekteyiz. Uluslararası gözlemin yerel gözlemden önce başlaması ve gelişmesi; demokrasilerin dışarıdan denetlenmesi gereken bir yapıya sahip olduğu ve rejimlerin demokratikleşmesi gerektiği düşüncesinden kaynaklıdır. Ancak daha sonra ülkelerin kendi iç demokratik denetimlerinin sağlanması adına, ülke vatandaşlarının demokratik kaygılarla kendi denetimlerini yapma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Ülke vatandaşları tarafından yapılan bu seçim gözlemi

de; bağımsız ve tarafsız inisiyatifler oluşturularak, buldukları ülkenin yasal çerçevesinin izin verdiği ölçüde gerçekleştirilmeye başlanmıştır.

Uluslararası seçim gözleminin yasallaşma ve uluslararası hukuka girme süreci tarihte gerilere gitse de, yerel seçim gözlemi için bu henüz yenidir. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın 1990 yılında ilan ettiği Kopenhag Dokümanının 8. Paragrafında ve 2007 yılında ilan edilen Afrika Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Sözleşmesi'nin 22. Paragrafında; yerel seçim gözlem gruplarından bahsedilmiştir (Declaration of Global Principles for Non-Partisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations, 2012). Ayrıca 2012 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde yayınlanan 'Vatandaş Organizasyonları Tarafından Tarafsız Seçim İnceleme ve Gözleme İçin Küresel Prensipler Deklarasyonu ve Yönetmeliği' bu konuda önemli belgelerden kabul edilebilir.

Günümüzde yerel seçim gözlemi gittikçe önem kazanmaktadır. Böyle olmasında uluslararası ve ulusal yasal altyapıların güçlendirilmesinin etkisi olduğu gibi; halkın da seçme ve seçilme hakkına atfettiği önemin artması ve hükümetlerin meşruiyet zeminlerini sağlamlaştırmak istemelerinin etkisi vardır. Seçim gözlemi, doksandan fazla ülkede ve beş kıtada; milyonlarca vatandaşın seferberliği ile sürekli artan bir skalaya sahiptir (Declaration of Global Principles for Non-Partisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations, 2012).

Gelişmekte olan demokrasilerde, sivil toplumun gelişmeye başlamasıyla yerel seçim gözlemi konusunun da sivil toplumun ilgilendiği ve geliştirmek için çaba sarf ettiği bir konu olduğu gözlemlenmektedir. Dünyada çeşitli STK'lar bünyesinde faaliyet gösteren seçim gözlem çalışmaları Türkiye'de sivil toplumun yeni örgütlendiği bir alan olarak ortaya çıkmaktadır.

Oy ve Ötesi'nin Yapısı ve İşleyişi

Türkiye siyasi tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olarak referans gösterilen 1980 askeri darbesi, ülkeyi sadece siyasal bir dönüşüme uğratmamış; aynı zamanda sosyal bir dönüşümü de beraberinde getirmiştir. Ülkedeki siyasi gençlik hareketleri, özellikle 68 kuşağı olarak bilinen kuşaktan beri, farklı seyrinde de olsa etkinliğini sürdürürken; 1980 askeri darbesi ile birlikte durma noktasına gelmiştir. Sadece bununla kalmamış, ülkede yaşanan travmatik olayların bıraktığı izler uzun süre gençliğin siyasallaşmasını tabulaştırmıştır. Ancak 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı Protestoları, Türkiye'deki gençliğin tekrar siyasallaşma sürecine girdiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu protestolar sonrasında birçok farklı siyasal akım kendine siyasal hayatta yer bulmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Gezi Parkı Protestoları sırasında seslendirilen taleplerin karşılanması için yeni sivil toplum örgütleri kurulmuştur.

Gezi Parkı Protestoları sonrasında kurulan inisiyatiflerden biri de Oy ve Ötesi olmuştur. Sekiz arkadaşın bir araya gelerek kurduğu Oy ve Ötesi, eş kurucu ve örgüt sözcüsü Sercan Çelebi'nin ifadesine göre: "Gezi Parkı Protestoları sonrası ortaya çıkan enerjiyi kısa vadede daha somut bir alana kanalize etme amacı taşımaktadır" (Hürriyet Daily News, 2014). Zira protestolar sonrası yapılan tartışmalar dağınık ve çoğu zaman sonuçsuz kalan tartışmalardı. Gezi Hareketi'nin bir diğer farklılığı ise; klasik reformcu/devrimci söylemden farklı olarak, eylemcilerin ülkede problem olarak gördükleri eğitim, adalet, sağlık, seçim sistemi gibi konularda çözüm üretmeye çalışmaları olmuştur. İşte bu ortamda, Oy ve Ötesi bir yerel, seçim gözlem platformu olarak ortaya çıkmıştır. STK'ların oluşum ve ortaya çıkış süreçlerinin 'ulusal güvenliğin tehdit altında' görüldüğü ve siyasi iktidar tarafından meşru görülmemen, çalkantılı ve çoğulculuğun gelişmeye çalıştığı bir sosyal ortamdan da beslenerek ortaya çıkabilecekleri Türkiye örneğinde gözlemlenmektedir.

Sercan Çelebi'nin, Türkiye'nin seçim ve seçim kampanyaları sisteminde birçok problem olduğu; adil bir oy sayımının bu problemleri çözme yollarından en kolayı olarak sayılabileceği ve seçimin bu kısmına odaklanıldığı beyanattı (Korkmaz, 2015) Oy ve Ötesi'nin kuruluş nedeni olarak kabul edilebilir. Bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının seçimlerin adil olmadığına yönelik inancının; 2007'de %27 iken 2015'te %43'e yükselmesi dikkate değerdir (Çarkoğlu ve Aytaç, 2015). Toplumda gözlemlenen güvensizlik ve oy sayımının adil olması gerektiği düşüncesi Oy ve Ötesi'nin bir ihtiyaçtan doğduğunu gösterir niteliktedir. Gezi Parkı Protestolarında bulunanların içinde, seçilen iktidarın meşruiyetine inananların çok olması ve bu güvensizlik durumunun sesli bir şekilde dile getirilmesi; Oy ve Ötesi'nin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Oy ve Ötesi bu sorunu görmüş ve demokratik zeminde bu talebin karşılanması için kurulmuştur. Protestolar öncesinde Türkiye'de gerçekleşen seçimler boyunca, seçimlerde usulsüzlük yapıldığı iddiaları belirli toplumsal gruplar tarafından tartışılan bir konu olmuştur. Usulsüzlük yapıldığına dair çıkan haberler^{3 4 5} seçimlere olan güvensizliği artırmıştır. Oy ve Ötesi bu ihtiyaca cevap vermek üzere kurulmuştur.

Oy ve Ötesi, 'Vatandaş Organizasyonları Tarafından Tarafsız Seçim İnceleme ve Gözleme İçin Küresel Prensipler Deklarasyonu ve Yönetmeliği'nin 12. Maddesinde belirtildiği gibi "seçim sürecinin sınırlı veya bir kısmını gözleme" (Declaration of Global Principles for Non-Partisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations, 2012) görevini yerine getiren bir dernektir. Oy ve Ötesi saymanı Serdar Çepniler de kendisi ile gerçekleştirdiğimiz mülakatta bunu doğrulayıcı nitelikte bir beyanda bulunmuştur: "Biz sadece bir tane yerine odakladık o yüzden seçim sürecinin tamamına hâkim değiliz" (Kişisel Görüşme,

11.02.2016). Yani Oy ve Ötesi, seçim sürecinin oy sayımı kısmına odaklanmış bir yerel gözlem örgütüdür.

Oy ve Ötesi, Gezi Parkı Protestolarına katılan vatandaşların bir kısmının sorun olarak gördüğü seçim sistemine yönelik sorunun çözülmesi için atılmış bir adım olarak kabul edilebilir. Oy ve Ötesi'nin bu bağlamda üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, seçime katılan vatandaş sayısını artırmaktır. İkincisi, aday ile seçmen arasındaki bağı ve iletişimi kuvvetlendirmektir. Üçüncüsü ise, halkın seçim gözlemine dikkatini çekmektir (Korkmaz, 2015). Bu üç temel amacın dışında kalan ve demokratik sürece katkı sunacak konular ise 'Ötesi' başlığı altına toplanabilir (Çelebi, 2015). Bu amaçlar çerçevesinde, Oy ve Ötesi daha çok bir müşahit organizasyonu olarak ses getirmiş ve seçim gözlemi konusunda ön plana çıkmıştır. Seçime katılan vatandaş sayısını artırma konusunda da başarılı projeler gerçekleştirse de; aday ile seçmen arasındaki mesafeyi azaltma hedefi diğer amaçlar arasında biraz daha geride kalan ve daha az başarılı olmuş bir konu olarak kabul edilebilir.

Belirli bir amaç etrafında toplanan her sivil toplum kuruluşu gibi Oy ve Ötesi de belirli değerler üzerine bina edilmiştir. Bunlar; bağımsızlık, doğruluk, şeffaflık, bütünleştiricilik, çalışkanlık, çözüm odaklılık, bilgi koruma, toplumun menfaatini gözetmek, etik davranış olarak sıralanabilir⁶. Bunlardan bağımsızlık, derneğin çalıştığı alan gereği en önemli yeri işgal etmektedir. Oy ve Ötesi koordinasyon ekibinde sayman olarak görev yapan Serdar Çepniler ile gerçekleştirdiğimiz mülakatta da belirtildiği gibi: "Bizim temel değerimiz bağımsız olma, demokrasiden yana olmaktır" (Kişisel Görüşme, 11.02.2016). Bu değer önem arz etmektedir. Bağımsızlık konusu aynı zamanda, "siyasi partilerden bağımsız"⁷ olma vurgusunu da içermektedir. Doğruluk değeri ise: "Kamuoyunu yanlış yönlendirebilecek ve taraflı her türlü ifadeden uzak durarak; sadece gerçekleri, yorumsuz bir şekilde ifade etmek"⁸ olarak tanımlanmıştır. Yine burada yapılan işin ciddi bir sorumluluk gerektirdiğinin farkındalığı sezilmektedir. Zira yanlış bir bilgilendirme toplum nezdinde ciddi sorunlara neden olabilir. Vatandaş Organizasyonları Tarafından Tarafsız Seçim İnceleme ve Gözleme İçin Küresel Prensipler Deklarasyonu ve Yönetmeliği'nin finansal konularda ve alınan bağışlarda dışarıya karşı şeffaf olma konusunu içeren 8. Maddesiyle (Declaration of Global Principles for Non-Partisan Election Observation and Monitoring by Citizen Organizations, 2012) uyumlu olarak; Oy ve Ötesi Derneği kendini bağımsız mali denetime tabi tutmuş ve bir rapor⁹ yayımlamıştır. Finansal desteklerin açık bir şekilde görüldüğü ve tüm vatandaşların erişimine açık olan bu raporun şeffaflık değeri üzerine kurulmuş olduğu görülmektedir. Bütünleştiricilik değeri, Oy ve Ötesi'nin demokratik süreçlere katkı iddiası itibarıyla önemlidir. Toplumun mümkün olan en geniş kesiminin bu oluşum içerisinde yer alması, oluşumun meşruiyet zemi-

nini güçlendirecektir. Çözüm odaklılık değeri ise zaten Oy ve Ötesi'nin kurulma sebeplerinden birinin beraberinde getirdiği bir gereklilik olarak kabul edilebilir. "Gezi'nin enerjisini kanalize etme" amacı, salt tartışmalar ve eleştiriler yerine; etkin çözüm bulma anlayışını kapsamaktadır. Ayrıca "Demokratik süreçlere pozitif katkı sağlamaya çalışan" bir sivil toplum örgütü olma iddiası ise zaten toplum menfaatini gözetmeyi gerektirir.

Oy ve Ötesi koordinasyon ekibi kendilerini tanımlarken özellikle "bağımsız müşahit organizasyonu" vurgusunu yapıyorlar. Bu organizasyonun yapısını incelediğimizde Türkiye Cumhuriyeti'nin yasal altyapısının bu tip organizasyonların kurulmasına müsait olduğu gibi müşahitlerin bir siyasi parti adına sandık başında bulunabildikleri ortaya çıkmaktadır. Sandık sorumluları ve müşahitler partili veya bağımsız adayın temsilcisi olmadan bu sıfatı taşıyamamaktadırlar. Seçim sandıklarının sorumluluğunun atanan memurlar tarafından değil, siyasi parti görevlileri tarafından yerine getirildiği sistemler dünyada partizan sistem olarak kabul edilmektedir. 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerinden önce, Yüksek Seçim Kurulu tarafından ilan edilen 135 numaralı genelge ile sandık kurulu başkanının da siyasi parti temsilcisi olmasıyla;¹⁰ partizan sistem tam anlamıyla uygulamaya konulmuştur. Sercan Çelebi'ye göre, Türkiye'deki seçim sistemi kâğıt üstünde uluslararası standartları taşımakta ancak uygulamada ciddi sıkıntılar görülmektedir (Hürriyet Daily News, 2014). Gerçekleştirdiğimiz mülakatta, koordinasyon ekibinde sayman olarak görev alan Serdar Çepniler de aynı fikri paylaşmaktadır (Kişisel Görüşme, 11.02.2016).

Oy ve Ötesi bir yerel seçim gözlem örgütü olarak gönüllülerini seçimlerde görev almak üzere, müşahit eğitimlerine tabi tutmaktadır. Bu eğitimler ise gönüllülerin aldıkları sorumluluklara göre farklılık göstermektedir. Müşahit kartları ise siyasi partilerden talep edilmektedir. Göreve başladıkları ilk seçimler olan 30 Mart 2014 yerel seçimler öncesi, talep edilen müşahit kartlarını vermek için altı siyasi parti olumlu geri dönüş yapmıştır. Bu siyasi partiler; Milliyetçi Hareket Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Vatan Partisi, Anadolu Partisi ve Liberal Demokrat Parti olarak sıralanabilir. Ancak 10 Ağustos Cumhurbaşkanlığı Seçimleri 'den sonra Milliyetçi Hareket Partisi müşahit kartlarını genel merkezden vermeyi bırakmıştır (Kişisel Görüşme, 11.02.2016). Seçim günü sandık başında veya binada sorumlu olarak bulunanlar, Oy ve Ötesi'nden bir partiye ait olan müşahit kartlarını alıp bağımsız müşahitliğini Oy ve Ötesi adı altında değil bir partinin kartını taşıyarak yapmaktadırlar. Aslında Oy ve Ötesi Derneği, siyasal bağları olmadan siyasal süreç içerisinde yer almaktadır. "Politikanın etrafında bir iş yapıyoruz. Politikanın üstünde durduğu değerler üzerine bir iş yapıyoruz. Biz o değerlerin devam etmesi için bir şey yapıyoruz" (Kişisel Görüşme, 11.02.2016) beyanattı bu noktada açıklayıcı

niteliktedir. Bağımsızlık ve tarafsızlık vurgusunun baskınlığı ve bu konudaki ciddi dikkat, örgütün tüm beyanat ve çalışmalarında dikkat çekiyor.

Oy ve Ötesi oy gözlemini iki anahtar basamak üzerine kurmuştur. Bunlardan birincisi, sandık başındaki süreç; diğeri ise, paralel oy sayımıdır (Çelebi, 2015). Sandık başındaki süreç, oy verme ve sayım sürecinin Yüksek Seçim Kurulu'nun ve seçim sisteminin koyduğu kurallar çerçevesinde denetlemesi ve eğer gerek görülürse müdahalede bulunmayı kapsamaktadır. Paralel oy sayımı ise; seçim sonuç tutanakları göz önünde bulundurulurken, oyların tekrar sayılması suretiyle gerçekleştirilmektedir. Paralel oy sayımı, sandık başındaki Oy ve Ötesi müşahitleri tarafından bir kopyası alınan seçim sonuç tutanağının; T3 (Türkiye Tutanak Teyit) sistemine aktarılması ve aktarılan sonuçların farklı üç Oy ve Ötesi merkez gönüllüsü tarafından kontrol etmesi sürecini kapsar. Bu kontroller sırasında resmi sonuçlarda bir hata fark edilmesi durumunda, hata siyasi partilere iletilir ve itirazlarını gerçekleştirmeleri beklenir. Dolayısıyla Oy ve Ötesi, hatayı siyasi partilere ileten; fakat itirazda bulunamayan bir merciidir. İtirazı Yüksek Seçim Kurulu'na iletme yükümlülüğü siyasi partilerdedir. 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde, İstanbul'un Kâğıthane ilçesinde yapılan seçim usulsüzlüğü; Oy ve Ötesi tarafından belirlenmiş ve siyasi partilere iletilmiştir. Bunun sonucunda siyasi partiler Yüksek Seçim Kurulu'na itiraz etmiştir ve seçim usulsüzlüğü düzeltilmiştir. Ayrıca T3 sistemi olarak adlandırılan sistem ise tamamen Oy ve Ötesi gönüllüleri tarafından geliştirilen ve bulut teknolojisine benzer bir şekilde çalışan bir paralel oy sayım sistemidir (Kişisel Görüşme, 11.02.2016).

Oy ve Ötesi hâlihazırda 30 Mart 2014 Yerel Seçimlerinde İstanbul'da, Haziran 2014'te tekrar edilen seçimlerde Yalova'da, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde, 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerde ve 1 Kasım 2015 Genel Seçimlerde oy gözlemi gerçekleştirmiştir. Bu seçimlerde gittikçe genişleyen bir gönüllü ağı yaratılmıştır. 30 Mart Yerel Seçimlerinde İstanbul ile sınırlı olan gözlem, 1 Kasım 2015 Seçimlerinde Türkiye'nin yüksek nüfuslu ilçelerine yayılmış ve 60.000'den fazla¹¹ gönüllünün katılımı sağlanmıştır.

Oy ve Ötesi'nin bir diğer hedefi olan seçime katılan vatandaş sayısını artırmak için de dernek belirli çalışmalarda bulunmuştur. Bunun için Türk mediasındaki popüler yüzlerin bir arada olduğu ve bu yüzlerin oy kullanımına davet eden mesajları kısa videolarla sosyal medyada dolaşıma sokulmuştur. Vatandaşların seçime katılım oranları gözle görülür derecede artsa da; bu kampanyanın artışıdaki payını belirlemek güçtür. Ayrıca vatandaş ile aday arasındaki mesafeyi azaltmak ve adayların tanınırlığını artırmak amacıyla gerçekleştirilen proje de nispeten daha geri planda kalmıştır. Bu proje çerçevesinde 30 Mart Yerel

Seçimlerinde İstanbul'daki başkan adaylarının kısa videoları çekilmiştir. Başkan adaylarından standart olarak; ilçe veya büyükşehrin en büyük iki sorununu ve projelerini anlatmaları istenmiştir.

Diğer demokratik ve sivil taleplerin dile getirildiği bir başlık olarak kabul edilen 'Ötesi' kısmı kapsamında, dernek çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunlardan "Bölgesel Ölçeklendirme Haritası" adını taşıyan proje "mahallelerde vatandaşların ihtiyaçlarının tespitini, raporlanmasını ve giderilmesini öngörmekte, bunu yaparken de iki taraflı bir diyalog başlatmayı"¹² hedeflemektedir. Yerel politikaların iyileşmesine katkı sağlamayı amaçlayan bu projenin, İstanbul'un Şişli ilçesinde pilot uygulaması yapılmıştır.

Oy ve Ötesi'nin Etkisi ve Katkısı

Sivil toplum devletin gücü üzerinde etkisi olan bir yapıdır. Ancak bu etki, devletin gücünü zayıflatıcı bir etkiden çok, güçlendirici bir etkidir. Çünkü devlet ile sivil toplum arasındaki ilişkiler genellikle demokratik bir zeminde cereyan eder. Bu demokratik zemin, devletin meşruiyet sorunlarının önüne geçebildiği gibi devletin kendini yenilemesini de sağlayabilir. Sivil toplum ile ilişkili olan devlet, halk ile arasındaki mesafeyi azaltır. Oy ve Ötesi Derneği de sivil bir inisiyatif olarak, bağımsız seçim gözlemi gerçekleştirmektedir. İlgilendiği konu itibarıyla demokratik süreçle doğrudan bağlantılı olduğu için, Oy ve Ötesi bu konuda iyi bir örnek teşkil etmektedir. Seçimlerin meşruiyetini bir kere daha sivil bir inisiyatif olarak teyit etmektedir. Dolayısıyla devletin meşruiyet krizi yaşamasının önündeki engellerden biri olarak kabul edilebilir. Bu devleti zayıflatmak yerine güçlendirecektir. Ayrıca Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın Türkiye'deki Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle ilgili yayımladığı raporunda: "... Oy ve Ötesi tarafından gözlemciler yerleştirilerek paralel oy döküm çalışması yapılmıştır. 13 Ağustos tarihinde örgüte ait internet sayfasında Türkiye'nin altı büyük ilinde bulunan 20.000'den fazla seçim merkezinin sonuçları yayınlanmıştır. Oy sayımı halk tarafından izlenebilmiştir" şeklinde Oy ve Ötesi kendine yer bulmuştur (AGİT Türkiye Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Raporu, 2014). Bu, Oy ve Ötesi'nin yaptığı gözlemin önemini göstermekle birlikte; aynı zamanda Türkiye'deki demokratik meşruiyetin görünümünün uluslararası arenada artmasını sağladığı söylenebilir.

Sivil toplum ortak amaç ve değerler çerçevesinde oluşturulduğunda katkısı yadsınamaz,... "demokrasiyi pekiştirme potansiyeli açısından STK'lar arasında bir ayrıma gitmek gerekir eğer sivil toplum radikal uzlaşmaz çıkar gruplarını veya anti demokratik amaç ve yöntemleri kullananları içermiyorsa demokrasiyi geliştirmeye yönelik beklentileri karşılaması muhtemeldir gibi kabaca bir

betimleme yapabiliriz” (Diamond, 1994). Bu bağlamda demokratik zeminde faaliyetlerini sürdüren sivil toplum örgütleri, sadece devletin güçlenmesini değil; aynı zamanda demokratikleşme süreçlerine de olumlu katkı da bulunur. Oy ve Ötesi Derneği, demokratik sürecin temel sütunlarından olan seçim sürecine yaptığı katkı itibarıyla Türkiye’nin demokratik gelişimine katkıda bulunmaktadır. Sivil toplumun içinde buldukları ülkenin demokratik sürecine katkıda bulunabilmesi için, öncelikle kendi iç demokrasisini sağlamış olması gerekir. İç demokrasinin en büyük göstergesi ise çoğulculuk anlayışının yerleşmiş olmasıdır. Oy ve Ötesi gibi tarafsızlık iddiasında olan bir derneğin, çoğulculuk ilkesini öncelemesi beklenir. Zira demokratik süreçte görev alacak gönüllülerin, farklı kimlik temsiliyetleri örgütün tarafsızlık gücünü artıracaktır. Aynı zamanda sivil toplumun müzakereci yapısı, çoğulcu bir yapıyla perçinlenecek ve daha da kuvvetli olacaktır. Oy ve Ötesi saymanı Serdar Çepniler bu konuda derneğin Türkiye’de az görülen bir çoğulculuğa sahip olduğunu iddia ediyor ve kuvvetlerinin bu insanları bir araya getirmek olduğunu vurguluyor. Bunun yanında dernek profilinin demografik özelliklerine baktığımızda, kadınların dernek içinde önemli yer tuttuğunu söyleyebiliriz. Oy ve Ötesi İstanbul bölge sorumlularının tamamı kadınlardan oluşmaktadır. Gönüllü profilinin büyük bir kısmı 25 yaş üzerinde ve beyaz yakalılardan meydana gelmektedir (Kişisel Görüşme, 02.11.2016).

Oy ve Ötesi Derneği, seçim sürecini gözlemleyen bir sivil toplum kuruluşu olması sebebiyle; devlet ile doğrudan temasta bulunan bir örgüt olarak kabul edilebilir. Seçim sürecinde gönüllüler tarafından yapılan gözlem, siyasi partilerle ve Yüksek Seçim Kurulu ile iletişim halinde bulunmayı gerektirmektedir. Bu yüzden seçim sürecini gözleme, gönüllüler açısından vatandaşlık aidiyetini artırabilir. Kendilerini ülkeleri için sorumluluk alan kişiler olarak addetmelerini sağlaması, bu aidiyeti ve vatandaşlık bilincini kuvvetlendirebilir. Oy ve Ötesi’nin kurulduğu günden bu yana 140.000 gönüllünün çalıştığı bir örgüt olması sebebiyle, bu aidiyete önemli bir katkı sağladığı düşünülebilir.

Oy ve Ötesi kurulduğu ilk günden beri, destek topladığı gibi eleştiri de almıştır. Çeşitli yerel ve ulusal medya organları, kanaat önderleri, gazeteciler tarafından desteklemiştir. Ancak hükümete yakın olan bazı kişiler ve organlardan bu desteği alamamıştır (Çelebi, 2015). Hatta çoğu zaman ciddi eleştirilere maruz kaldığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda Müşahit kartı gönderen altı partinin arasında Adalet ve Kalkınma Partisi bulunmamaktadır. Bu durumda Oy ve Ötesi’nin Gezi Parkı Protestoları sonrası kurulmuş olmasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekleştirdiğimiz mülakatta ise Oy ve Ötesi saymanı bu konuya: “Oy ve Ötesi tarzındaki organizasyonlar her zaman iktidara ters görünecek. Çünkü biz aslında

dengeden tarafız, iktidar güç sahibi demektir. Güç sahibi de gücü kendi tarafına doğru dengeyi büker. Bu parti meselesi değil” şeklinde bir yaklaşım getiriyor (Kişisel Görüşme, 11.02.2016).

Oy ve Ötesi gözlemediği her seçimden sonra bir rapor yayımlayıp; bu raporda seçim ile ilgili rakamlara ve resmi sonuçlarla olan karşılaştırmaya yer vermektedir. Ayrıca seçimde karşılaşılan aksaklıklar ve sorunlara değinerek; seçimin demokratik çerçevesinin neresinde olduğuna dair paylaşımlarda da bulunmaktadır. Bu bir kolektif hafıza yaratılmasında etkili olduğu gibi, sorunların bir sonraki seçimlerde çözülmesi için de önemli bir rapor niteliğindedir.

Yerel seçim gözlem organizasyonları dünyada gittikçe çoğalmış ve demokrasinin işleyişinin bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Bu organizasyonlar içinde buldukları ülkenin yasal çerçevesine ve siyasi kültürüne uygun olarak eylemlerde bulunmaktadır. Özellikle Güney Amerika’daki organizasyonların serbestisi ve gerçekleştirdiği eylemler, diğer gözlem organizasyonlarından önde görünmektedir. Örneğin, Peru’daki sivil seçim gözlem organizasyonu olan Transparencia televizyon ve radyo kanalı kurmaktan siyasi tartışma platformları oluşturmaya kadar seçimin farklı noktalarında etkinlik göstermiştir. Bu farklılıklar siyasi kültür ve yasal çerçeveden kaynakladığı kadar ihtiyaçtan da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Oy ve Ötesi, Türkiye’de gerçekleştirilen seçim süreçlerinin belirli bir kısmına odaklanmakta ve daha çok oy sayımına yoğunlaşmaktadır. Türkiye genelinde 140.000 gönüllüsü olan, kurucu ekibi beyaz yakalı gençlerden oluşan, gönüllülerinin ortalama yaşı 37 ve çoğunluğu kadınlardan oluşan, 1 Kasım 2015 seçimlerinde 143 ilçede aktif rol almış, 2013 yılında önce platform olarak kurulmuş ardından Nisan 2014’te dernekleşmiş, ana çalışma alanı adil ve doğru seçim gözlemi, müşahitlik, ve oy sayımı olan Oy ve Ötesi Derneği, kavramsal çerçevesinin ve güncel STK verilerinin de gösterdiği gibi Türkiye’de zayıf olan bir hareket alanına yeni bir dinamik kazandırmıştır.

Sonuç

Seçim gözleminin dünyada uzun zamandır önemli bir yer teşkil ettiği, uluslararası ve bölgesel örgütlerin öncülük etmesiyle gelişen bu alanın, yerel örgütlerle daha çok demokratikleşme pratiği gelişmekte olan ülkelerde yaygınlaştığı ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler çerçevesinde Oy ve Ötesi, yerel seçim gözlemi yapan bir dernek olarak yurttaşlık bilinci geliştirmede, yurttaşın karar alma süreçlerine katılımı ve itiraz hakkı gibi iç denetime ve denge politikalarına hizmet eden bir STK olarak öne çıkmıştır. STK’ların örgütlenme yapıları arasında görülebilen bir özellik olan birbirine yakın sınıfları bir araya getirme özelliği Oy ve Ötesi’nde daha ileri bir seviyeye taşınarak, örgüt içi çoğulculuğun sağlandığı, toplumun genelinin yansımasının görüldüğü, geniş kitlelerin temsiliyet alanı bulduğu bir

yapı oluşumu başarılıdır. Ortaya çıkışı bir toplumsal hareketin yarattığı iklim olan bu dernek, o toplumsal hareketin öne çıkardığı kimi alanlarda çözüm üretmeye yönelik bir bilincinin oluşmasını ve/veya ortaya çıkmasını tetiklemiştir. Adil seçim süreci ve doğru oy sayımı gibi temel yurttaşlık vazifelerinin teorik çerçevesinin iyi çizilmiş olmasına rağmen pratikte sorunlarla karşılaşması itici gücü olurken, siyasi bağ kurmadan siyasal sistemin en temel süreci olan seçim sürecinin demokratik işleyişine katkıda bulunmaktadır. Oy ve Ötesi Derneği'nin şimdiye kadar yapmış olduğu katkılar bir STK'nın nasıl yurttaşlık bilinci ve sosyal sermaye yaratabildiğini ve mutlak iyiden ortak iyiye geçişi sağlayabileceğimizi bize göstermektedir.

STK'ların gelişimi üzerine düşünmemiz gerekirse şu temel sorular gelecek akademik çalışmalarımızın da temelini oluşturacaktır: Türkiye'nin çok kutuplu toplumsal ve siyasi yapısı demokratikleşmeye katkı sağlamayı hedefleyen yerel seçim gözlem kuruluşlarına ve diğer STK'lara doğru bir zemin oluşturabilir mi? Türkiye'de, özellikle Güney Amerika'da gelişmiş ve çok farklı platformda halkın demokratik süreçlere katılımını sağlayan, uluslararası örgütlerce de meşru görülen ve desteklenen yerel seçim gözlem kuruluşları gibi örgütler desteklenecek veya çoğalabilecek midir? Bu tip örgütlerin oluşumu ve sivil toplumun daha geniş bir toplumsal zemine yayılması, kutuplaşmayı hafifletecek, sosyal ve siyasi ayrımlar arasında bir köprü kuracak ve toplum bilincimizi yükseltecektir.

Sonnotlar

¹ T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı İnternet Sitesi. <https://www.dernekler.gov.tr/>. Son erişim tarihi, 11/03/2016

² U.S. Department of State (2012). "Fact Sheet: Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States" <http://www.humanrights.gov/dyn/fact-sheet-non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states.html>. Son erişim tarihi, 25/02/2016

³ Son Dakika Haber Sitesi. <http://www.sondakika.com/haber/haber-viransehir-de-kullanilan-oylar-copte-yakilmis-5856347/>. Son erişim tarihi 16/11/2016

⁴ Vatan Gazetesi Haber Sitesi. <http://www.gazetevatan.com/ankara-da-oylar-calindi-mi--230569-secim-2009/>. Son erişim tarihi 16/11/16

⁵ Hürriyet Gazetesi Haber Sitesi.

<http://www.hurriyet.com.tr/calinan-oylari-kurtardik-18041902>. Son erişim tarihi 16/11/16

⁶ Oy ve Ötesi İnternet Sitesi. <http://oyveotesi.org/> . Son erişim tarihi, 07/02/2016

⁷ Oy ve Ötesi İnternet Sitesi. <http://oyveotesi.org/> . Son erişim tarihi, 07/02/2016

⁸ Oy ve Ötesi İnternet Sitesi. <http://oyveotesi.org/> . Son erişim tarihi, 06/02/2016

⁹ Oy ve Ötesi Derneği 24 Nisan 2014- 31 Ağustos 2015 Tarihleri Arası Nakit Tahsilatlar ve Nakit Ödemeler Tablosu Özel Amaçlı Bağımsız Denetim Raporu.

¹⁰ T.C. Yüksek Seçim Kurulu (2015) "135 Sayılı Genelge". <http://www.ysk.gov.tr/ysk/content/conn/YSKUCM/path/Contribution%20Folders/Genelgeler/2015MV-Genelge135.pdf>. Son erişim tarihi, 11/03/2016

¹¹ Oy ve Ötesi İnternet Sitesi. <http://oyveotesi.org/> . Son erişim tarihi, 08/02/2016

¹² Oy ve Ötesi İnternet Sitesi. <http://oyveotesi.org/> . Son erişim tarihi, 08/02/2016

Kaynakça

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (2014). Türkiye Cumhuriyeti 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanı Seçimi AGİT DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti Sonuç Raporu, Varşova: AGİT.

Aslan S (2010). Sivil Toplum ve Demokrasi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2), 357-374.

Çaha Ö (1997). 1980 Sonrası Türkiye'sinde Sivil Toplum Arayışları. *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:18, 48.

Çarkoğlu A ve Aytaç S (2015). *Haziran 2015 Seçimleri Türkiye Kamuoyu Dinamikleri Araştırması*, İstanbul: Açık Toplum Vakfı, 2.

Castells M (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance, *The Annals of American Academy*, 616, 78-93.

Çelebi S (2015). Civic Engagement In Turkey's Democracy: The Case Of Oy ve Ötesi, *Turkish Policy Quarterly*, 13(4), 71-78.

Dahl R (2001). *Demokrasi Üzerine*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

De Tocqueville A (1835). *De la Democratie en Amerique I*. Paris Les editions de Gallimard, 1992. <http://dx.doi.org/doi:10.1522/cla.toa.dem1>. 17.11.2016.

Declaration Of Global Principles For Non-Partisan Election Observation And Monitoring By Citizen Organizations and Code Of Conduct For Non-Partisan Citizen Election Observers And Monitors (2012). Global Network of Domestic Election Monitors. Newyork: United Nations, 1-4-6-7.

Diamond L J (1994). Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation, *Journal of Democracy*, 5 (3), 11.

Doğan İ (2013). *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, Ankara: Astana Yayınları.

Habermas J (2008). *L'espace public*. Paris: Payot.

Keane J (2010). Civil Society, Definitions and Approaches. İçinde: Helmut K.Anheier ve Stefan Toepler (der.) *International Encyclopedia of Civil Society*, US: Springer, 461-464.

Kelley J (2008). Assessing The Complex Evolution Of Norms: The Rise of International Election Monitoring. *International Organization*. 62(2), 221-225, <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&fid=1825132&jid=INO&volumeId=62&issueId=02&aid=1825128>. 07.02.2016

Keyman F (2006). *Türkiye’de Sivil Toplumun Serüveni: İmkânsızlıklar İçinde Bir Vaha*. Ankara: Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.

Korkmaz Ö (2015). Oy ve Ötesi Aims For Fair Election Results, and Beyond. *Hürriyet Daily News*, <http://www.hurriyetdailynews.com/oy-ve-otesi-aims-for-fair-election-results-and-beyond.aspx?pageID=449&nID=82369&NewsCatID=497>. Son erişim tarihi, 09.02.2016

Lean F S (2007). Democracy Assistance to Domestic Election Monitoring Organizations: Conditions for Success. *Democratization*, 14(2), 289-312.

National Democratic Institute For International Affairs (1995). How Domestic Organizations Monitor Elections. Washington: NDIIA.

Müller K B (2006). The Civil Society–State Relationship in Contemporary Discourse: A Complementary Account from Giddens’ Perspective. *Bjpr*, Vol. 8, s. 318.

Oy ve Ötesi Derneği ile Kişisel Görüşme, 11 Şubat 2016 tarihinde Oy ve Ötesi Dernek Merkezi’nde Oy ve Ötesi Saymanı Serdar Çepniler ve Oy ve Ötesi Gönüllüsü Sevcan Çamlıdağ ile gerçekleştirilmiştir.

Sarıbay A (2008). İslami Politik Düşünce de Sivil Toplum: Bazı Kavramsal Sorunlar ve Bazı Çelişkiler. İçinde: M Şentürk ve A Erdoğan (der), *Sivil Toplum Kavramı Tartışmaları*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 159.

Sarıoğhalam M (1999). *Ortadoğu’da Sivil Toplum Umutları: Kültürel Engeller Üzerine Bir Çözümleme*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Talas M (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *TÜBAR*, XXIX, 387-401.

Tosun G (2001). Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım. *Ege Akademik Bakış*, 1(1), 224-243.

Turkan İpek I Z ve Karpuzcu T (2016). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşu ve Seçim Gözlem Grubu Örneği: “Oy ve Ötesi”. *Mülkiye Dergisi*, 40(4), 193-212.

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (2011). *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası*. İstanbul: TÜSEV Yayınları.

Yinanç B (2014). Civil Body Vote And Beyond To Monitor Presidential Polls (interview). *Hürriyet Daily News*. <http://www.hurriyetaailynews.com/civil-body-vote-and-beyond-to-monitor-presidential-polls.aspx?pageID=238&nID=67829&NewsCatID=339>. Son erişim tarihi, 09.02.2016.